

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343.85

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.19>

І. А. Федчак

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ КОМПОНЕНТИ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ, ОРІЄНТОВАНОЇ НА ПОТРЕБИ ГРОМАД (COMMUNITY POLICING)

Статтю присвячено дослідженню та висвітленню основних практичних компонентів моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing). Установлено, що основними практичними компонентами організації реалізації проактивної моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing) є організаційна трансформація, розбудова стійких та дієвих відносин взаємодії поліції та представників громади а також реалізація процесу вирішення проблем, які є змінними та індивідуальними для операційного середовища діяльності правоохоронних органів.

Констатовано, що організаційна трансформація як один із основних практичних компонентів застосування моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing) реалізовується шляхом застосування наступних заходів: реорганізація управлінської функції, зміна організаційної структури правоохоронних органів, застосування заходів із добору та підготовки особового складу органів та підрозділів поліції та широке застосування інформаційних систем (технологій) для досягнення позитивних результатів від застосування досліджуваної проактивної правоохоронної моделі діяльності.

Визначено, що розбудова широкої та результативної взаємодії (партнерських відносин) дозволить залучати представників громад до пошуків додаткових способів контролю та запобігання злочинності та об'єднати ресурси поліції та ресурси громади для вирішення індивідуальних та змінних проблем членів громади.

Установлено, що важливою складовою успіху під час вирішення проблем злочинності є залучення та участь до цього процесу членів громади, оскільки установлення основних причин злочинності значною мірою залежить від глибинних знань мешканців громади. Участь громади у ідентифікації та встановленні пріоритетів сприятиме ефективному вирішенню проблем зусиллями мешканців громади та співробітників поліції.

Ключові слова: модель, проактивність, організація, запобігання, злочинність, взаємодія, громада, вирішення проблем.

Постановка проблеми. У другій половині двадцятого сторіччя у діяльності правоохоронних органів набула поширення тенденція пошуку шляхів удосконалення ефективності та результативності запобіжної (упереджувальної) правоохоронної діяльності. Так, з метою напрацювання найкращих практик організації і тактики проактивної правоохоронної діяльності відбулися зміни у векторах наукових дослі-

джень, за яких вчені різних країн намагались обґрунтувати концептуальні засади ефективних підходів до реалізації профілактичної правоохоронної діяльності, а практичні співробітники та керівники різних рівнів правоохоронних органів розпочали апробацію таких концептуальних підходів у практичній площині.

З огляду на те, що найбільш широкими знаннями про стан справ на території функціону-

вання правоохоронних органів володіють мешканці відповідних територіальних громад, було прийнято рішення про те, що найбільш перспективним напрямом удосконалення ефективності проактивної правоохоронної діяльності є покращення взаємин та розбудови партнерства і взаємодії між громадянами та правоохоронними органами з метою вирішення конкретних проблем. Така концепція розвитку згодом сформувався як самостійна проактивна модель правоохоронної діяльності, яку прийнято називати моделлю здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing, CoP).

З огляду на те, що досліджувана модель правоохоронної діяльності набула значного поширення у правоохоронній практиці зарубіжних країн та імплементується і у правоохоронну практику України видається доцільним дослідити основні практичні компоненти моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концептуальні та практичні аспекти моделі здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing), досліджували такі учені як E. Maguire та W. Wells [1], Leanne F. Alarid [2], G. Alpert, D. Flynn та A. Piquero [3], G. Cordner [4], J. Greene [5] та інші, проте комплексних досліджень основних практичних компонентів моделі здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing) в Україні проведено не було.

Метою статті є дослідження та висвітлення основних практичних компонентів моделі здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing).

Виклад основного матеріалу. На даний час у правоохоронній практиці зростає тенденція більш ширшого залучення зацікавлених сторін до боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, і паралельно зростає визнання того, що лише традиційні стратегії і тактики діяльності поліції чинять обмежений вплив на боротьбу зі злочинністю. Модель здійснення діяльності поліції, орієнтованої на потреби громади Community Policing – це синтез цих двох тенденцій, основоположними положеннями якої є дві фундаментальні засади: розвиток співробітництва з мешканцями територіальних громад з метою спільного напрацювання і застосування персональних відповідей на індивідуальні проблеми, які чинять вплив на стан криміногенної ситуації.

Загалом, модель здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing) це філософія правоохоронних органів, спосіб мислення щодо вдосконалення громадської безпеки. Хоча у науковій літературі, яка висвітлює концептуальні та науково-практичні аспекти моделі Community Policing у діяльності правоохоронних органів спостерігається відсутність конкретизованих визначень основних практичних компонентів проте як правило, процес організації застосування моделі можна об'єднати у три широкі категорії: 1) організаційна трансформація; 2) взаємодія з громадою; 3) вирішення проблем.

Перший організаційний компонент моделі Community Policing передбачає необхідність внесення змін в організаційній структурі та діяльності органу поліції. Це перетворення стосується політики управління, організаційної структури, практики діяльності особового складу та систем інформаційних технологій як аспектів структури та функціонування органу поліції у цілому.

Наріжним каменем організаційної трансформації є географічно орієнтоване призначення (відділи поліції організовані навколо адміністративно-територіального поділу), що дозволяє постійно посилювати контакти поліції із місцевими жителями, за результатами якого формується глибше розуміння пріоритетів та проблем громади, та формується краще знання про місцеві ресурси, які можна використати для вирішення цих проблем.

Ще одна відмінна риса моделі Community Policing, яка пов'язана, але відрізняється від географічно орієнтованого призначення, є децентралізація. У цьому контексті децентралізація відділу поліції означає зменшення залежності від керівництва, передача повноважень у прийнятті рішень до виконавців та менш ієрархічна структура звітності.

Ініціатива у прийнятті рішень надається тим, хто є найближчим до проблемної ситуації з очікуванням, що ця зміна покращить загальний стан справ. Ця трансформація в структурі поліції має вирішальне значення для створення значущих і продуктивних зв'язків між поліцією та громадою. Встановлення взаємодії з громадою потребує розширення можливостей двох груп:

- члени громади мають мати реальний вплив на визначення пріоритетів поліції. Тоді така ініціатива сприймається серйозно;
- офіцери, які діють у громадах мають володіти достатніми повноваженнями для оператив-

ного вирішення проблем, з якими вони стикаються за допомогою активної підтримки цілого органу поліції [6, с. 182-183].

Згідно з моделлю правоохоронної діяльності Community Policing, управління поліцією передбачає внесення ряду критичних змін до організації і тактики діяльності, керівництва, трудових відносин, децентралізації у прийнятті рішень та підзвітності, стратегічному плануванні, оцінці діяльності та підвищенні прозорості.

Так, організація і тактика діяльності передбачає підтримку орієнтації системне вирішення проблем та взаємодію. Керівники повинні постійно підкреслювати та зміцнювати заходи з реалізації моделі Community Policing та сформулювати зобов'язання про те, що Community Policing є основним способом ведення правоохоронної діяльності.

У частині зміни трудових відносин важливим є те, що співробітники поліції мають бути підготовленими до змін, які є обов'язковими для впровадження моделі Community Policing, реалізація якої вимагає децентралізації у прийнятті рішень. Децентралізоване прийняття рішень передбачає послаблення ієрархії, підвищення терпимості до ризикованих зусиль з вирішення проблем на низовий рівень діяльності поліції.

На доповнення до типових оцінок результатів діяльності поліції (арешти, час реагування, реєстрація, виявлення, припинення тощо), слід додати і результати застосування моделі Community Policing, які вимірюють станом задоволення громадою роботою поліції, рівень страху перед злочинністю, зниження кількості проблем, та покращення якості життя. Community Policing вимагає широкого використання зворотного зв'язку.

Якщо громада має бути повноцінним партнером, потрібні механізми для легкого обміну відповідною інформацією про проблеми злочинності, про соціальні проблеми та про суть поліцейських операцій у громаді.

Для успішної реалізації практичних компонентів досліджуваної моделі важливо, щоб організаційна структура органу поліції підтримувала повноваження щодо прийняття рішень співробітникам (патрульна поліція, поліцейські офіцери громад), які працюють у громаді і несуть відповідальність за свої дії, також важливо забезпечити довгострокове закріплення офіцерів за певними районами, що дозволяє розвинути активне спілкування між поліцією та громадою, тим самим встановлюючи міцні стосунки та взаємну відповідальність.

Органи та підрозділи поліції повинні виділяти необхідні людські та фінансові ресурси щоб підтримувати Community Policing. Це забезпечить надійність у вирішенні проблем, а взаємодія набуде стійкого та ефективного характеру.

Принципи моделі Community Policing мають бути впроваджені для усього особового складу поліції. Так, при доборі кандидатів на службу до поліції, на які буде покладено обов'язки з реалізації моделі слід заохочувати підбір осіб, які розуміють сенс сервісної діяльності. Кандидатів на службу слід ретельно вивчити та перевіряти. Також слід заохочувати участь представників громади у цьому процесі перевірки компетентності у форматі участі у кадрових комісіях.

Принципи та тактику Community Policing треба підкріплювати навчанням на усіх освітніх рівнях, у тому числі у системі службової підготовки та підвищення кваліфікації. Навчання концептуальних основ та практичних аспектів моделі Community Policing та основним її принципам потрібно проводити регулярно.

Проактивна модель правоохоронної діяльності Community Policing потребує інформації, і саме технології відіграють центральну роль у наданні доступу до якісної інформації. Точні і своєчасна інформація робить зусилля з вирішення проблем більш ефективними та забезпечує поінформованість поліції про стан криміногенної ситуації. Крім того, технологічні інновації можуть значно допомогти у вдосконаленні двостороннього спілкування з громадянами, у розвитку системи підзвітності поліції та у поширенні показників результатів діяльності поліції.

Модель правоохоронної діяльності, орієнтованої на громаду Community Policing заохочує використання технологій для забезпечення співробітників он-лайн доступом до своєчасної інформації про стан криміногенної ситуації та про особливості громади, наприклад через портативні комп'ютери у патрульних автомобілях. Крім того, технології є корисними у аналізі проблем злочинності – дозволяють відділам поліції збирати більш детальну інформацію про правопорушників, жертв, місця вчинення кримінальних правопорушень для поглибленого аналізу та розробки ефективних заходів протидії. Завдяки технологіям та аналітичним програмним продуктам відбувається процес виявлення ризиків, тенденцій майбутнього розвитку подій, що можуть впливати на злочинність, та вироблення шляхів і механізмів запобігання такому розвитку в коротко та довгостроковому періодах.

Наступним практичним компонентом моделі правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing) є взаємодія з громадою.

З практичної сторони для того, щоб розвинути партнерські відносини, поліція повинна розвинути позитивні стосунки з громадою, що дозволить залучати громаду до пошуків додаткових способів контролю та запобігання злочинності та об'єднати ресурси поліції та ресурси громади для вирішення існуючих проблем членів громади. Встановлення та підтримка взаємної довіри є центральною метою моделі правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing). Під час реалізації моделі Community Policing поліція стає невід'ємною частиною громади, а громада допомагає у визначенні майбутніх пріоритетів та розподілу ресурсів.

Взаємодія з громадою означає прийняття більш ширшої реалізації роботи в громаді. Під цим слід розуміти допомогу потерпілим при нещасних випадках або жертвам кримінальних правопорушень, надання в межах можливості невідкладної медичної допомоги, допомога у вирішенні побутових чи конфліктних питань, співпраця з місцевим бізнесом для покращення умов діяльності, контроль за автомобільним та пішохідним рухом, надання екстрених соціальних послуг особам, які перебувають у групах ризику (наприклад, проблемні підлітки, безхатченки, алко- та наркозалежні). При цьому поліція проявляє привітність, повагу до інших, чесність та відкритість.

Успішна взаємодія – це більше, ніж просто часті контакти або просто обмін інформацією. Це спільні і постійні зусилля у пошуку способів вирішення проблем у громаді.

Проєкт «Поліцейський офіцер громади» стартував в Україні з початку літа 2019 року та став серйозним кроком у реформі Національної поліції, що має забезпечити кожному територіальну громаду окремим офіцером поліції. Головними завданнями проєкту є впровадження нового формату роботи дільничних офіцерів поліції, постійна співпраця правоохоронних органів із громадою, інтеграція поліції у суспільство, задоволення безпекових потреб громадян тощо. Діяльність поліцейських офіцерів громад регламентується Інструкцією з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», затвердженою Наказом МВС України від 28.07.2017 № 650 [7].

Учений Бірбасов С. І. стверджує, що у межах проєкту «Поліцейський офіцер громади» тери-

торіальні громади отримали новий рівень комунікації і поліцейського сервісу, так званий «Community Policing». На сьогодні поліцейські офіцери громад мають величезну підтримку у населення [8].

Окрім окремих мешканців, термін “партнери від громади” охоплює цілий ряд представників від таких форм організованого ведення діяльності як громадські та релігійні організації, громадські ради, бізнес-групи, органи місцевого самоврядування, постачальники соціальних послуг, заклади освіти, різні форми підприємництва тощо. Ці організації зазвичай володіють ресурсами, які сприяють ефективним партнерським відносинам, включаючи добре розвинені організаційні структури, приміщення для зустрічей, соціальні, політичні та комерційні мережі, матеріальні та людські ресурси, досвідчених керівників які приймають участь у житті громади. Це робить їх природними каналами зв'язку, за допомогою яких поліція може взаємодіяти з місцевими мешканцями для вирішення проблем громади.

Покращення доступності поліції також може стати ефективним каталізатором для залучення членів громади до взаємодії та є ефективним способом сприяння партнерству з громадою. Одним із прикладів покращеної доступності є збільшення кількості місць надання поліцейських послуг або їх спільне розміщення з іншими соціальними послугами. Успішні міста також використовують інформаційні технології для покращення комунікації з мешканцями, що дозволяє зробити інформацію про громадську безпеку більш своєчасною та доступною. Прикладом такої комунікації є розробка веб-сайтів, на яких відділи поліції можуть оприлюднювати інформацію про попередження про кримінальні правопорушення та містити адреси електронної пошти окремих співробітників поліції, щоб громадяни мали зв'язок та могли надати наприклад, поради, чи повідомити про проблеми [1].

Така діяльність сприяє розвитку довіри між поліцією та громадою. Ця довіра дозволить поліції отримати більший доступ до цінної інформації від громади, що може призвести до розкриття та запобігання злочинам, породжуватиме підтримку необхідних заходів боротьби зі злочинністю та надаватиме можливість для офіцерів налагодити ділові відносини з громадою. До такої роботи має бути залучено усіх співробітників поліцейської організації.

Третім організаційним практичним компонентом моделі діяльності поліції, орієнтованої

на потреби (Community Policing) громад є вирішення проблем. Вирішення проблем – це процес, за допомогою якого ідентифікуються та піддаються експертизі конкретні проблеми громад та відбувається пошук та розроблення засобів для усунення цих проблем (ефективних відповідей).

Вирішення проблем – це широкий термін, який передбачає більше, ніж просто усунення та запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням. Вирішення проблем ґрунтується на припущенні, що «у невеликих географічних районах можна зменшити протиправні прояви ретельно вивчаючи особливості проблем у даному районі, а згодом застосувати до цих проблем відповідні ресурси...» і на припущенні, що «люди обирають спосіб поведінки на основі можливостей, що формуються безпосередніми фізичними і соціальними характеристиками місцевості. Маніпулюючи цими факторами можна схилити поведінку людей діяти менш протиправно» [9].

Процес вирішення проблеми пояснюється так: певні умови створюють проблеми. Ці умови можуть включати характеристики причетних осіб (правопорушників, потенційних жертв та інших), соціальну обстановку, в якій взаємодіють ці люди, фізичне середовище та спосіб поведінки громадськості з цими умовами. Проблема, створена цими умовами, може породити одну або декілька інцидентів. Ці інциденти, хоча й впливають із загального джерела, проте можуть проявляти себе по-різному. Наприклад, соціальні та фізичні умови, такі як зруйнований або недобудований житловий комплекс можуть стати причиною поширення крадіжок, умисному руйнуванні або пошкодженні матеріальних і культурних цінностей, приватних або соціальних об'єктів (вандалізм), вживання наркотичних чи алкогольних речовин та інші протиправні дії. Ці інциденти, деякі з яких привертають увагу поліції, є симптомами проблем. Інциденти триватимуть доти, доки проблема, що їх створює зберігається [9].

Щоб процес вирішення проблем працював ефективно, поліції необхідно ідентифікувати та визнати обґрунтованість проблем спільноти. Мешканці громади і поліція не завжди досягатимуть згоди, які конкретні проблеми заслуговують на увагу в першу чергу. Поліція може розцінювати пограбування як найбільшу проблему окремої громади, в той час як мешканці основною проблемою можуть вважати, наприклад, безхатченків.

Крім серйозних проблеми злочинності, виявлених поліцією, модель Community Policing також має вирішувати питання турботи про громаду. Модель здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад Community Policing фактично дозволяє учасникам громади вирішувати проблеми, що викликають занепокоєння та привертають увагу поліції. Після повідомлення про проблеми громади, поліція повинна працювати з громадянами для їх вирішення, водночас заохочуючи громадян допомагати у вирішенні проблем, які викликають занепокоєння у поліції.

Характер проблем у громаді буде дуже різним, і часто включатиме в себе численні інциденти, пов'язані з такими факторами, як географія, час, жертва, злочинець та його оточення. Проблеми можуть торкнутися як невеликої території у громаді, так і цілої громади, або території, яка є складовою різних суміжних громад.

У моделі здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад Community Policing процес вирішення проблем залежить від внеску як від поліції, так і від громади. Вирішення проблем може включати: повне усунення проблеми, зменшення кількості випадків виникнення проблеми, зменшення ступеня травматизму під час вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, покращення вирішення проблем, маніпулювання факторами навколишнього середовища з метою запобігання виникнення кримінальної поведінки.

Процес вирішення проблем ґрунтується на досвіді та допомозі соціальних та державних установ та ресурсів громади. Вищий керівний рівень поліції має уживати заходів щоб об'єднати зусилля з цивільними структурами, які працюють у напрямі захисту прав та свобод громадян. Наприклад, прагнучи досягти загальносистемного підходу до проблеми протидії розбійним нападам до роботи можна залучити представників різних підрозділів поліції, представників притулків, військових частин, прокуратури, ЗМІ, лікарень та соціальних установ. Такі тривалі партнерські стосунки можуть сформувати значну кількість важелів впливу на ситуацію.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Слід відзначити, що дослідження основних практичних компонентів моделі діяльності поліції, орієнтованої на потреби громад (Community Policing), до яких

відносяться організаційна трансформація, розбудова стійких відносин взаємодії з громадою та застосування процесу вирішення проблем формує стійкі підвалини для трансформації напрацьованої проактивної правоохоронної практики в Україні до сучасних зарубіжних стандартів, застосування яких дозволяє досягати високих результатів у запобіжній (упереджувальній) правоохоронній діяльності. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень концептуальних та науково-практичних аспектів функціонування досліджуваної моделі правоохоронної діяльності є висвітлення особливостей практичних аспектів вирішення проблем із застосуванням сучасних методологій SARA, через використання «трикутника злочинності» та SWOT-аналізу, а також ролі кримінальної аналітичної діяльності у реалізації моделі здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community policing).

Список використаної літератури:

1. Maguire and Wells. Implementing Community Policing: Lessons From 12 Agencies. Community-Oriented Policing Services, US Department of Justice. 2009. URL: <https://cops.usdoj.gov/RIC/Publications/cops-w0746-pub.pdf> (дата звернення 11.07.2023).
2. Alarid, Leanne F. "Law Enforcement Departments as Learning Organizations: Argyris's Theory as a Framework for Implementing Community Policing." *Police Quarterly* 2. 1999. P. 321-337.
3. Alpert, Geoffrey P., Daniel Flynn, and Alex R. Piquero. "Effective Community Policing Performance Measures." *Justice Research and Policy* 3. 2001. P. 79-94.
4. Corder, Gary W. "Community Policing: Elements and Effects". Eastern Kentucky University. P. 1-11. URL: <http://www.ncdsv.org/images/community-policingprincipleselements.pdf> (дата звернення 11.07.2023).
5. Greene, Jack R. "Community Policing and Police Organizations" in *Community Policing: Can It Work?*, ed. W. Skogan. Belmont, California: Wadsworth, 2004.
6. Sparrow, Malcolm K., Mark H. Moore, and David M. Kennedy. *Beyond 911: A New Era for Policing*. New York: Basic Books. 1990. 269 p.
7. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE30909> (дата звернення: 11.07.2023).
8. Бірбасов С. І. Завдання та повноваження поліцейського офіцера громади. Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 244 с. С. 62-65.
9. Eck, John E., and William Spelman, et al. *Problem Solving: Problem-Oriented Policing in Newport News*. Washington, D.C.: Police Executive Research Forum. 1987. P. 16-17.

Fedchak I. A. The main practical components of the model of police activity oriented to the needs of communities (Community Policing)

The article is devoted to the research and highlighting of the main practical components of the model of police activity focused on the needs of communities (Community Policing). It was established that the main practical components of the implementation of a proactive model of police activity focused on the needs of communities (Community Policing) are organizational transformation, the development of stable and effective relations of interaction between the police and community representatives, as well as the implementation of the process of solving problems that are variable and individual for the operational environment activities of law enforcement agencies.

It was established that organizational transformation as one of the main practical components of the application of the model of police activity oriented to the needs of communities (Community Policing) is implemented by applying the following measures: reorganization of the management function, changing the organizational structure of law enforcement agencies, applying measures for the selection and training of personnel of the agencies and police units and wide application of information systems (technologies) to achieve positive results from the application of the investigated proactive law enforcement model of activity.

It was determined that the development of broad and effective interaction (partnerships) will allow community representatives to be involved in the search for additional ways to control and prevent crime and to combine police and community resources to solve individual and changing problems of community members.

It was established that an important component of success in solving crime problems is the involvement and participation of community members in this process, since the establishment of the main

causes of crime largely depends on the in-depth knowledge of community residents. Community participation in identifying and setting priorities will contribute to effective problem solving through the efforts of community residents and police officers.

Key words: *model, proactivity, organization, prevention, crime, interaction, community, problem solving.*